

i bp Worcester W. Thomas, i 408 księży pod przewodnictwem prymasa Anglii abpa Canterbury W. Sancrofta odmówiło złożenia przysięgi (uzasadniał to faktem złożenia jej prawowitemu królowi Jakubowi II) i poparcia prześladowania katolików, w konsekwencji czego 1690 zostali pozbawieni swoich urzędów kośc.; w ramach represji zakazano katolikom posiadania broni i koni, zamieszkiwać w Londynie i Westminsterze; kilka lat później wprowadzono karę dożywotniego więzienia dla księży odprawiających Mszę; biskupi odsunięci od władzy stworzyli własną hierarchię (zachowano sukcesję do 1805); wielu duchownych przeniosło się na wieś, gdzie podjęli pracę jako kapelani i nauczyciele, zakładając szkoły lud.; w wyniku wewn. sporów dogm. i liturg. (kwestia modlitwy za zmarłych, wiary w → piekło, zagadnienie → przeistoczenia) ruch N.J. na przełomie XVIII i XIX w. uległ podziałowi na nowe odłamy.

2. **Doktryna** – N.J. w swych poglądach sytuowali się między przedstawicielami → caroline divines, podkreślającymi katolickość doktrynalną i strukturalną Kościoła anglik., a zwolennikami → oksfordzkiego ruchu; członkowie N.J. (należał do nich m.in. H. → Dodwell Starszy, Th. Erasmus, Z. Macaulays) głosili, że duchowni anglik. są w sprawach duchowych niezależni od władzy świeckiej; czekali inspirację z dzieł W. → Lauda, przedstawiciela → High Church, polemizującego z przeciwnikami tzw. anglokatolicyzmu i przeciwstawiającego je propozycjom protestantów niem., szwajc. i franc.; bronili prawdziwości struktury autorytetu i kapłaństwa Kościoła, jego wiążalnej strony oraz realności sukcesji apostołowej.

Przedstawiciele N.J. (m.in.: Ch. Leslie, G. Hicke, F. Cherry, R. Nelson, N. Spinckes, J. Collier, Th. Brett, Th. Deacon, R. Laurence, A. Campbell, R. Rawlison, Th. Carte, H. Bedford, J. Blackburne, Th. Bowdler, L. Howell, W. → Law i R. Russell), od pocz. swej działalności podkreślający konieczność znalezienia kompromisu między różnymi denominacjami protest. i anglik., już w 1. poł. XVIII w. doprowadzili do rozmów zmierzających do zbliżenia stanowisk z in. denominacjami chrześc., m.in. z konstant. patriarchą Jeremiaszem III, co skutkowało nowymi inspiracjami teol. w teologii prawosł. i otwarciu się N.J. na Kościół prawosł.; działalność N.J. miała twórczy wpływ m.in. na J.H. → Newmana i traktarian (→ traktarianizm).

Th. Lathbury, *A History of the N.*, Lo 1845; J.H. Overton, *The Nonjurors*, Lo 1902; E.W. Watson, *The Church of England*, Lo 1914, 1961²; J.H. Overton, DNB V 1084-1086; H. Broxap, *The Later N.*, C 1924; L.M. Hawkins, *Allegiance in Church and State. The Problem of the N. in the English Revolution*, Lo 1928; *Episcopacy Ancient and Modern*, Lo 1930; P. Schaefer, *Die katholische Wiedergeburt der englischen Kirche*, Mn 1933; N. Sykes, *Church and State in England in the XVIII Century*, C 1934, Hamden 1964; A. Küry, *Orthodoxe Stimmen zur Ökumenischen Bewegung*, IKZ 56(1948) 37-43; S.C. Carpenter, *The Church in England, 597-1688*, Lo 1954; G. Florovsky, *The Orthodox Churches and the Ecumenical Movement Prior to 1910*, w: *A History of the Ecumenical Movement*, Lo 1954, 1967², I 171-215; F. Copleston, *A History of Philosophy V*, Lo 1959, 2003 (*Historia filozofii*, Wwa 1997, 2008², V 62-125); G. Mayfield, *The Church of England*, Lo 1958, 1963²; *From Uniformity to Unity, 1662-1962*, Lo 1962; H.R. McAdoo, *The Spirit of Anglicanism*, Lo 1965; E.G.W. Bill, *Anglican Initiatives in Christian Unity*, Lo 1967; J.E. Pinnington, *Anglican Openness to Foreign Protestant Churches in the Eighteenth Century*, ATR 51(1969) 133-148; M. Simon, *L'anglicanisme*, P 1969; P. Chaunu, *La civilisation de l'Europe des lumières*, P 1971, 1982 (*Cywilizacja wieku oświecenia*, Wwa 1989, 1993², 143-155); B. i M. Pawley, *Rome and Canterbury through Four Centuries. A Study of the Relations between the Church of Rome and the Anglican Churches 1530-1973*, Lo 1974, 1981; J.Z. Kędzierski, *Dzieje Anglii. 1485-1939*, Wr 1986, 235-278; M. Banaszak, *Historia Kościoła katolickiego*, Wwa 1989, III 260-264; W.L. Sachs, *The Transformation of Anglicanism. From State Church to Global Communion*, C 1993, 2002; J.D. Smith, *The Eucharistic Doctrine of the Later N.*, C 2000; G. Carter, RGG VI (2003²) 363.

Paweł Janowski

NON VIOLENCE → Pokojowe ruchy.

NONA, rzym. **Aenona**, słow. **Nin** (pd.-zach. Chorwacja), hist. biskupstwo i ośrodek piśmiennictwa głągoliczkiego.

N. jako stolica księcia chorwackiego Wyszestawa i miejsce koronacji władców została siedzibą biskupstwa m.in. dla Chorwacji, podporządkowanego bezpośrednio Stolicy Apost., a nast. patriarchatowi w Akwilei; zlikwidowane 925 prawdo-

podobnie z powodu sporu zwolenników obrządku łac. i słow., zostało restytuowane 1075 jako siedziba tzw. bpa chorwackiego dla Chorwacji Posawskiej w metropolii Split (→ Chorwacja I); bpami N. byli m.in. Teodozy (IX w., korespondował z pap. Janem VIII), Forminus (zwołał 1074 synod) oraz Grzegorz (autor przekładu mszału na język słow. w alfabecie głągoliczkiem; podczas synodów w Splicie 925 i 928 zabiegał o liturgię w języku chorw.); N. była ośrodkiem życia zak. z klasztorami bened. (męskim Sv. Amwrozja i żeńskim Sv. Marije); od 1214 biskupstwo tytuł. w metropolii Split w rzym. prowincji Dalmacja Górna. Do cennych zabytków należy marmurowa chrzcielnica z 800 (z plecionkowym ornamentem i imieniem księcia Wyszestawa; Muzej Hrvatskih Arheoloških Spomenika, Split), wczesnom. kościół Sveti Križ będący hist. katedrą wzniesioną na miejscu rzym. bazyliki (IX-XI w., na planie krzyża gr., 3-nawowy, z 2 apsydami, przykryty kopułą, najst. z tzw. kościołów swobodnych form w Chorwacji), oraz Sv. Nikole (1042, na planie centr., trikoncha w formie wieży, Prahułje koło N.), a także kodeks lokalnego prawa (pocz. XII w., w alfabecie głągoliczkiem).

Gams 411-412; HierCat I 388, III 260, V 292; W. Kowalenko, W. Mole, SSS III 400-401 (bibliogr.); F. Curta, *Southeastern Europe in the Middle Ages, 500-1250*, C 2006 (bibliogr.); AnPont 2009.

Bożena Modzelewska

NONA → Modlitwa w ciągu dnia.

NONADORANTYZM (łac. *non adorare* nie adorować, nie czcić), postawa części → braci polskich polegająca na odrzuceniu zewn. form → adoracji.

N. postulował radykalne uproszczenie kultu rel. (także w zakresie wystroju zborów), a zwł. negował potrzebę okazywania czci Jezusowi Chrystusowi; wynikał z unitarystycznej doktryny trynitarnej (→ antytrynitaryzm, → arianizm), odrzucającej bóstwo Chrystusa (→ nazaretanizm); skrajny n. głosił m.in.: Sz. → Budny, S. → Budzyński, F. → Dávid, Ch. → Francken oraz J. Paleolog; przeciwko doktrynie n. wystąpili: G. → Biandrata, K. Lubieniecki St. (→ Lubienieccy 3), W. Szmalc, M. → Czechowic i J. Niemojewski; n. najdłużej utrzymywał się na Litwie (gł. pod wpływem Budnego), na ziemiach pol. zanikł pod koniec XVI w., gdy poglądy Dávida potępił 1579 synod ariański w → Bełżycach, a Budnego i Franckena – synod w Węgrowie (1584).

A. Rössler, EKLn IV 1049; A.M. Hill, TRE XXXIV 332-333; RelEnc VII 342; A.M. Hill, ECh V 603.

Stanisław Józef Koza

NONANTOLA, benedyktyńskie opactwo k. Modeny, dawny ośrodek życia monast., miejsce kultu papieża św. Sylwestra I.

Klasztor pod wezw. świętych Apostołów (od 756 św. Sylwestra) został zał. 752 przez św. Anzelma z N. na terenach подарowanych przez króla longobardzkiego Astolfa, od którego otrzymał także liczne nadania i przywileje; 756 N. otrzymała od pap. Stefana II relikwie św. Sylwestra I, stając się ważnym ośrodkiem pielgrzymkowym oraz centrum kultury monast. ze sławnym skryptorium i biblioteką (obecnie jej najcenniejsze zbiory znajdują się w Museo Nazionale di Roma); 883 było miejscem spotkania ces. Karola III Grubego z pap. Marynem I; 889 Madziarzy wymordowali zakonników i zniszczyli klasztor; w sporze o → inwestyturę N. opowiedziało się najpierw po stronie władców świeckich, ale 1111 uznało władzę pap. (Placyd z N. napisał dzieło *De honore Ecclesiae*, podkreślające znaczenie władzy pap.); upadek znaczenia N. rozpoczął się 1449 po śmierci ostatniego opata regularnego G.G. Pepoliego i przejściem pod komandorię m.in. kard. Giuliana della Rovere (późniejszy pap. Juliusz II) i rodziny d'Este; 1514 zostało przekazane cystersom, a 1768 decyzją pap. Klemensa XIII uległo kasacji; 1821 pap. Pius VII reaktywował opactwo, ustanawiając w N. prałaturę *nullius* (z 31